

Hilmar JÓNSSON

ISLANDŲ LITERATŪRA

ESKIZAI

Rašytojo ir publicisto Hilmaro JÓNSSONO straipsnyje kalbama apie turtingą islandų literatūros paveldą – X–XIII amžiais rašytas sagas, vėlesniais šimtmečiais kūrusių rašytojų – Jónaso Hallgrímsson, Nonni, Davído Stefánsson, Halldóro Kiljano Laxnesso, Gunnaro Dalio ir kitų – kūrybą, atskirai išryškinant moterų rašytojų indėlį į Islandijos literatūros raidą – tarp jų ypatingą vietą užima Margrét Jónsdóttir.

ICELANDIC LITERATURE. OUTLINES

In his article famous writer and publicist Hilmar JÓNSSON reports on the rich heritage of Icelandic literature – sagas, written in 10–13th centuries and writers, who worked in later periods: Jónas Hallgrímsson, Nonni, Davíð Stefánsson, Halldór Kiljan Laxness, Gunnar Dal and others, separating and emphasizing contribution by women writers to the development of Icelandic literature – a special place among them is awarded to Margrét Jónsdóttir.

Mažai tautų turi tokį literatūrinį paveldą kaip islandai. Iškart atmintyje iškyla „Njalio saga“, „Lašių slėnio gyventojų saga“, „Gretiro saga“, „Aukštojo kalbos“ ir Snorri Sturlusono „Žemės ratas“.

Sigurđuras Nordalis, vienas išmintingiausių praėjusio amžiaus Mokytojų, savo knygoje apie Snorri taip sako: „Jos (islandų sagos) niekada nepasens, kaip ir pats gyvenimas. Jos laukia, kad pasaulis išmoktų jas skaityti tokias, kokios yra, nemanydamas, jog reikėtų jas vienaip ar kitaip pataisyti“.

Manoma, kad islandų sagos buvo parašytos X–XIII amžiais.

1262 metais praradome nepriklausomybę ir tapome iš pradžių norvegų, o po to – danų kolonija. Tautą alino didelės nelaimės, ugnikalnių išsiveržimai. Prekyba sukaustyta grandinėmis. Ir vis dėlto XVII amžiuje, po turkų antpuolio, iškyla dvi ryškiausios asmenybės – poetai Hallgrímuras Péturssonas ir Stefánas Ólafssonas. Tačiau tikrės aušros prošvaistės pastebimos tik po 1800 metų, kai Kopenhagoje pradeda eiti du žurnalai: Jono Sigurðssonso „Naujasis visuomenės žurnalas“ ir „Fjölnir“, kuriame bendradarbiauja Jónasas Hallgrímssonas, Konraðas Gíslasonas, Tómas Sæmundssonas ir Brynjólfuras Péturssonas. „Fjölnir“ buvo pirmiausia – ir svarbiausia – literatūros žurnalas, jo pagrindinis veikėjas ir siela buvo Jónasas Hallgrímssonas. Niekada, nei iki tol, nei vėliau, tokių šedevrų, kokie buvo Jónaso Hallgrímssonso eilėraščiai, spausdinti „Fjölnir“ žurnale, Islandijoje nebuvo pasirodę.

Jono Sigurðssonso „Naujasis visuomenės žurnalas“ tapo visų pirma jo, tautos vedlio, mačiusio toliau ir giliau negu visi kiti jo amžininkai, politinių pažiūrų tribūna.

JÓNASAS HALLGRÍMSSONAS (1807–1845) anksti vaikystėje patyrė našlaičio dalią. 1816 metais jo tėvas prigėrė netoli nuo namų telkšančiame ežere. Tėvo netektis buvo skaudus smūgis ir išgyvenimas, ir tai patvirtina Jónaso eilės:

*Dar visai jaunas
likau vienas,
praradęs tėvą,
užvis labiau mane mylėjusį.
Taip slinko
ilgos dienos.*

Nors šeima buvo neturtinga, berniukas buvo išsiųstas mokytis ir 1829 metais išlaikė Bessastadiro mokyklos baigiamuosius egzaminus, o 1832 metais išvyko į Kopenhagą studijuoti gamtos mokslų. Daugybę vasarų jis praleido keliaudamas po Islandiją, savo užrašuose fiksuodamas pastebėjimus apie šalies geologinę sandarą, gyvūniją ir augmeniją, – yra išspausdinta jo surašytų kone 800 puslapių apie Islandijos gamtą. Vėliau Jónasas susilaužė koją, į žaizdą pateko užkratas, ir jis neišgyveno.

Jónas Hallgrímsson

Įvairaus pobūdžio Jónaso poezijoje ypač daug eilėraščių apie meilę ir gimtinę. Štai vienas žinomiausių:

Prašau pasveikinti

*Švelniais vėjais alsuoja palaiminti pietūs.
Bangelės mažos jūra nuvilnija
ir skubinas namo
iš svetimų kraštų prie gimto kranto.*

*Pasveikinkit linksmai visus namie,
kad juos apglėbtų Viešpaties palaima.
Išbučiuokit, bangos, žvejojantį laivelį.
Pūskit, vėjai, šiltai į gražiuosius skruostus.
Brangus pavasario šaukly, ištikimasis paukšti,
keliaujantis aukštai be kelio, be takelio
į vasaros slėnį giedoti savo giesmių,
pasveikink ypač, jei sutiksi,
ten angelą raudono kuto kepuraitė ir megztuku.
Strazdeli mielas, – tai mergaitė mano.*

Jón Sveinsson-Nonni

NONNI (1857–1944) gimė Möðruvellire Hörgárdalyje. Tėvai – Sigríður ir Sveinnas – turėjo aštuonis vaikus. Sveinnas dar visai jaunas mirė. Motina nepajėgė viena išlaikyti didelės šeimos ir vaikus atidavė svetimiams auginti. 1870 metais prancūzų didikas suteikė dviem islandų berniukams galimybę studijuoti, ir vienas jų buvo Jónas Sveinssonas. Tais pačiais metais jis išvyksta, bet nuplaukia tik iki Danijos, nes Europoje siaučia karas. Čia praleidžia vienerius metus. Pagaliau atvykęs į Prancūziją, pradeda lankyti klasikinių kalbų gimnaziją Amjene (Amiens). Jis mokėsi Prancūzijos, Olandijos ir Belgijos universitetuose, vėliau Anglijoje studijavo teologiją ir buvo išventintas į kunigus. Kelerius metus Danijoje dėstė katalikiškoje gimnazijoje. Baigęs mokytojauti, dar gyveno ir Vokietijoje, Austrijoje, Olandijoje, o savo gyvenimą paskyrė rašymui.

Pirmoji Nonni serijos knyga išėjo 1913 metais. Iš viso jų buvo dvylika. Jos išverstos į daugiau kaip trisdešimt kalbų visame pasaulyje. Kai kurios buvo ekranizuotos. Nonni daug keliavo ir skaitė paskaitas, dažniausiai apie savo šalį. Be to, jis vokiškai rašė ir pažintinio pobūdžio knygutes apie Islandiją.

1870-aisiais išvykęs iš Islandijos, Nonni tik du kartus buvo grįžęs. Pirmą kartą 1894 metais, antrasis kartas – 1930-iejį, kai šalies vyriausybė pakvietė jį į Altingo šventę (tūkstantmetį – S.S.). Jos proga jis buvo paskelbtas Akureirio miesto garbės piliečiu. Jo muziejus, įkurtas Akureiryje, Nonni namelyje. Mirė rašytojas slėptuvėje nuo oro pavojaus po pranciškonų ligonine Kelne. Palaidotas Kelne, Melaten kapinėse.

Nonni serijos knygos:

„Nonnis ir Mannis“ („Nonni og Manni“),
„Saulėtosios dienos“ („Sólskinsdagar“),
„Miestas ant sąsiaurio kranto“ („Borgin við sundin“),

„Nuotykių salose“ („Ævintýri úr eyjum“),
„Priestyje“ („Á Skipalóni“),
„Nonnis pasakoja“ („Nonni segir frá“),
„Per akmenėlius ir kalvelės“ („Yfir holt og hæðir“),
„Kaip Nonnis tapo laimingas“ („Hvernig Nonni varð hamingjusamur“),
„Ugnies sala šiaurės vandenyse“ („Eldeyjan í norðurhöfum“),
„Nonnio kelionė aplink pasaulį“ („Ferð Nonna umhverfis jörðina“):
pirmoji dalis – „Nonnis Amerikoje“ („Nonni í Ameríku“),
antroji dalis – „Nonnis Japonijoje“ („Nonni í Japan“).

GUNNARAS GUNNARSSONAS (1889–1975), gimęs Fljótsdalyje, dar jaunas būdamas neteko motinos, ir viena iš dviejų pirmųjų jo poezijos knygelių pavadinta „Motinos atminimas“. Ji išleista, kai jam buvo septyniolika.

Dėl nepritekliaus šeimoje jaunuolis neturėjo galimybės Islandijoje lankyti mokyklos. Namie buvo tradiciškai apmokytas, tačiau toliau lavintis negalėjo. Vis dėlto jis pateko į liaudies mokyklą suaugusiesiems Askove, Danijoje. Jis kuria toliau, tačiau leidėjų dėmesio nesulaukia. Tiesa, kai kurie jo eilėraščiai ir apsakymai spausdinami laikraščiuose ir žurnaluose. Jam tenka gyventi iš tų honorarų ir iš to, ką gauna už paskaitas apie Islandiją. Vėliau jis išsikrausto į Kopenhagą ir čia susipažįsta su savo būsima žmona Franzisca A.J. Jörgensen.

Pamažu gyvenimas šviesėja. 1912 metais jis pradeda rašyti „Borgo sodybos giminės saga“ ir per keletą mėnesių parašo pirmąjį tomą – „Ormar Örlyngsson“.

„Gyldendal“, didžiausia šiaurės šalių leidykla, išleidžia jo knygą. Jis gauna solidų honorarą ir susituokia

Gunnar Gunnarsson

su Franzisca. Antras tomas „Danų ponio Hofo vienkienmyje“, trečias tomas „Vienaakis svečias“ parašyti tokia pačia sparta 1913 metais. Ketvirtas tomas „Jaunasis erelis“ išėjo 1914-aisiais. „Borgo sodybos giminės saga“ sulaukė nepaprasto populiarumo, ir 1919 metais pagal šią knygą buvo sukurtas filmas.

Viskas ėjosi kaip iš pypkės. Šeima klestėjo, pinigų netrūko, viena knyga sekė kitą. Per kitus keletą metų išėjo „Krantai“, „Palaiminti yra paprastieji“, „Šventvagis“, „Ibroliai“, „Adventas“, „Juodasis paukštis“, taip pat negalima nepaminti ir „Bažnyčios ant kalno“ – knygos, kuri iš dalies yra paties Gunnaro Gunnarssono autobiografija.

Gunnaras buvo didelis garbėtroška, ir 1913 metais jis kreipėsi į vokiečių vertėjus. Į vokiečių kalbą išverstos jo knygos sulaukė didelio pasisekimo Vokietijoje. Be to, jos buvo išverstos ir į daugiau kalbų. Nuo to laiko Gunnaras tampa jau tikrai populiarus ir vertinamas.

1920-aisiais Gunnaras pradėjo galvoti apie grįžimą į Islandiją, tačiau jo noras išsipildė tik 1939 metais. Tada jis kartu su žmona Franzisca ir dviem sūnumis grįžo namo, nusipirko buvusio vienuolyno sklypą Skriðuklaustur Fljótisdalyje – visai netoli vietos, kurioje gimė. Fritzas Högeris, garsus vokiečių architektas, suprojektavo milžinišką namą, nes Gunnaras svajojo apie didelį ūkį. Tačiau svajonės ūkininkauti neišsipildė. Samdoma darbo jėga tapo itin brangi, o pajamos iš užsienyje leidžiamų knygų rašytojo nepasiekė. Jas išaldė karas.

Ūkio darbai, nykus gyvenimas nuošaliame islandų provincijos užkampyje ir galbūt kitos aplinkybės lėmė tai, kad Gunnaras kurį laiką nustojo rašęs.

1948 metais šeima metė ūkį ir išsikraustė į Reikjaviką. Jie padovanojo valstybei savo Skriðuklaustur su sąlyga panaudoti jį kultūros tikslams.

Gunnaras palaidotas Viðey saloje.

DAVIĐAS STEFÁNSSONAS (1895–1964) gimė Fagras-kógure prie Eyjafjörðuro. Parašė devynias poezijos knygas, keturias pjeses, vieną romaną, straipsnių ir apsakymų. Galima drąsiai sakyti, kad jis užkariavo savo tėvynainių širdis. Jie mokėsi jo eilėraščius atmintinai, pagal jo eiles buvo kuriamos dainos, jos tebedainuojamos ir šiandien. Daviðas keliavo po visą Europą, žavėjosi matytomis šalimis ir žmonėmis, o apie savo patirtus išgyvenimus kūrė eiles. Jis užkopė į Vezuvijų ir įsijautė į Pompėjos sunaikinimą:

*Pakrantėje kyla išdidus Vezuvijus
ir žvelgia kaip Viešpats į Rojų
į vaikus ir dyknę, kurioje stovėjo miestas.
O kai jis pratrūksta išsilydžiusiais akmenimis,
pamiršti viską, išskyrus mirtį.*

Jis eiliavo apie viską. Užjautė neturtingus darbininkus, smerkė kunigus, apdainavo meilę, jautrių posmų jo poezijoje paskirta motinoms.

Mama eina miegoti

*Atsisėsk šalimais prie manęs,
Mano geroji sesute.
Šįvakar turime mes
Ramūs ir tylūs būti.*

*Šįvakar ramūs todėl
turime mudu būti,
kad mama pamėgintų užmigti
tamsoj nors truputį.*

Davið Stefánsson

*Mama eina miegoti.
Tokia pavargus mama.
Kai kuriuos kamuoja vargai,
kuriuos tirpdo tik miego ranka.*

*Vienus kamuoja troškimai,
kitus kamuoja vargai,
o juos numalšinti gali
vien tik sapnai.*

*Šįvakar turime mes
ramūs ir tylūs būti.
Mama eina miegoti,
mano geroji sesute.*

Taip skambėjo pirmas eilėraštis pirmojoje Davíðo Stefánssono poezijos knygoje; jai išėjus jis tapo naujos, gyvenimu besidžiaugiančios ir stiprios kartos vedliu, perėmusiu šią estafetę iš Einaro Benediktssono ir Þorsteinno Erlingssono. Tačiau Davíðas buvo daug daugiau: jis buvo iš tikrųjų tautos poetas geriausiaja to žodžio prasme – suprato ir valstietį, ir darbininkę, tačiau revolicijos – radikalų Halldóro Kiljano Laxnesso ir Þórberguro – kelias jam buvo svetimas.

Pirmoji HALLDÓRO KILJANO LAXNESSO (1902–1998) knyga, pranešusi ir įrodžiusi, kad į literatūrą atėjo didis rašytojas, yra „Didysis audėjas iš Kašmyro“. Ši knyga parašyta 1925 metais. Kokie tai buvo metai?

Tai metai, kai Leninas jau yra suskaldęs tarptautinį darbo liaudies judėjimą demonstruodamas panieką visuomenės reformoms ir parlamentarizmui.

Tai metai, kai Europos literatūroje pradeda dominuoti Freudo idėjos apie lyčių instinktų svarbą, o keistuolis Jamesas Joyce'as baigia savo groteskiškąją knygą „Uli-sas“. Daugelis Europos rašytojų dėl visuomenėje įsigalėjusios prievartos, taip pat dėl to, kad beprotiškai buvo garbinamas Marxas su jo materializmu ir Nietzsche's antžmogiškumo kultas, pereina į katalikybę. Europa sutapatinama su šiais trimis netikrais pranašais: Marxu, Freudu ir Nietzsche.

Kai, nepavykus revoliuciniams eksperimentams, prasidėjusiems baigiantis pasauliniam karui, kyla bedarbystė ir krizė – negailestingos dešiniųjų su kairiaisiais kovos dėl valdžios visuomenėje padarinys, tuo metu Islandijoje išskyla vienas didžiausių šalies rašytojų, o kartu bausis literatūrinis pašlemėkas ir pamaiva.

Dvidešimtmetis grietinėlės atstovas trokšta tapti garsiu poetu ir tobulu žmogumi, jis keliauja po Europą, skaito knygas, atstumia tuos, kas jį myli, kankina save ir kitus, keičia vieną guru kitu ieškodamas amžinosios tiesos, stoja į vienuolyną tikėdamasis sielos išganymo. Prašom susipažinti: Steinnas Elliði, gyvas atvaizdas žmogaus, kuris vėliau tampa žymiausiuoju praėjusio amžiaus islandu – Halldóru Kiljanu Laxnessu.

Šio jauno žmogaus galva tokia susukta, kad apie homoseksualumą jis kalba kaip apie aukščiausią lytinį

pasitenkinimą ir teigia, jog poetai turi būti nuolat pasiruošę taikstyti su melu. Kodėl tiems, kurie skaito geras knygas, į galvą šauna tokios mintys? Argi tos knygos neturėjo jiems įkvėpti aukščiausiosios meilės, priartinti prie amžinių žmogiškųjų vertybių – juk būtent to Steinnas Elliði užvis karščiau troško?

Pasidomėkime, ką mums istorija pasakoja apie garsiųjų neklystamumą, didžiųjų teisumą arba tų, kuriuos žmonės priskiria dievams, mąstymą. Ar Napoleonui šlovė suteikė vidinę ramybę? Ar ji suteikė Knutui Hamsunui, didžiajam rašytojui, jėgų suvaldyti savąsias aistras? Ne, Napoleono tikėjimas išdidumu, ginklu ir kariuomene ir atnešė jam vien kančias ir nusivylimą. Didysis rašytojas Hamsunas davė valią savo aistroms, su džiaugsmu sutikdamas į Norvegiją įsiveržusius nacius. Tai buvo tiesioginis žmonių niekinimo ir aistrų valdomo gyvenimo, tarsi raudona gija praeinančio per visą jo kūrybą, padarinys. Ne, Steinnas Elliði, nemažai laiko praleidęs prie kumyrų kojų, tikrai neturėjo prarasti sielos ramybės, susipažinęs su tų, į kuriuos troško būti panašus, istorija. Šis jaunas žmogus pasirinko kitokią dalį nei kuklumas ar užuojauta savo artimiesiems. Jis pasirinko kitą vaidmenį – įveikti kiekvieną, pasitaikantį jo kelyje, kas tai bebūtų – Dievas ar žmogus, gyva būtybė ar negyva raidė. Vaisių ilgai laukti neprireikė. Steinno kančios vienumoje tik sustiprėjo, jį draskė baimė, kad jo siela amžiams pražus. Todėl jis pasibeldė į katalikų bažnyčios duris vildamasis rasti sielos išganymą.

Katalikų bažnyčia Kiljanui įkūnijo žemiškąją patikėtinę idėją, su kuria anksčiau kovojo ir kurią smerkė, t. y. krikščionybės idėjos. Vienuolyno nuotykis truko neilgai. Jis nebuvo tas žmogus, kuris galėtų pasinerti į maldas Dievui. Nuolanki malda nelaiduoja nei minios garbinimo, nei žūtibūtinės kovos iki galo. Išorinis pasaulis taip stipriai šaukė rašytoją, kad jis atsiveikino su atsisakyto gyvenimu. Tuo laikotarpiu Europoje gyvavo idėjos, kur kas artimesnės tokiam drąsuoliui, koks buvo jis: antžmogis, kurio visi turi klausyti; instinktų, ypač lytinių instinktų, sąlygojančių žmogaus elgesį, svarba. Argi tai nebuvo pažiūros, tinkančios ekstremistui, kuris viską nori palenkti savo geležinei valiai? Nė viena šių idėjų negalėjo atstoti religijos. Nei Freudas, nei Nietzsche nežadėjo sielos išganymo ir nenurėdė esant jokio kito prieglobsčio, išskyrus patį žmogų. Jie buvo nihilistai. Ir nė vienas jų minios palaikymo nesulaukė.

Nietzsche vėliau buvo daugiau minimas kalbant apie nacizmą. Todėl jis, lygiai kaip ir Freudas, negalėjo patenkinti poreikių žmogaus su tokiu karštu tikėjimo troškimu, kokį turėjo Kiljanas. Tik susipažinęs su sovietų komunizmu jis pajunta po kojomis tvirtą žemę. Remdamasis komunizmu, Laxnessas galėjo skelbti savo ekstremistines pažiūras, nepavaldžias aukščiausiajam teismui. 1927 metais laikraštyje „Alþýðublaðið“ jis rašė: „Reikia šaudyti prieštaraujančius tam, kas daugumai atrodo geriausia. Čia paprastas reikalas, ir čia nereikalinga jokia filosofija“. Taigi rašytojas rado sau tinkamą nuostatą: gili panieka žmonėms ir šėtoniškas tikėjimas, kad prievarta gali nuvesti

Halldór Kiljan Laxness

juos į teisingumą. Šia dvasia parašyta dauguma Laxnesso kūrinų. „Salka Valka“, vienas geriausių, pasakoja apie darbo žmonių kovą tais laikais, kai darbininkų profsąjungos tik tik pradeda steigtis. Arnalduras, kuris daugeliu atvejų yra rašytojo autoportretas, įkūnija amoralumą ir panieką žmonėms, o Salka Valka – sveikos prigimties bundančią liaudį. Jų tyros meilės istorija yra gražiausias pasakojimas islandų literatūroje. Laxnesso poetinį talentą atspindi gamtos ir meilės aprašymai. Moterų personažai vientisi, stiprūs, tokios yra Salka Valka, Austa Soullija ir Snaifrida Islandijos Saulė. Rašytojo kuriami vyrų personažai daug kuo panašūs į patį autorių, vieni jų nekenčia žmonių, kaip Arnalduras „Salkoje Valkoje“ ir Bjarturas iš „Vasaros buveinės“, o kartais jie yra inteligentai, besibodintys gyvenimu žmonės, pavyzdžiui, Steinnas Elliði, Aurtis Magnusonas ir Būis Arlandas. Apie socialinius reikalus Laxnessas menkai teišmano, todėl jo vaizduojami politiniai personažai yra mažai kam suprantamos karikatūros. Pavyzdžiai: Kristoferis Torfdalis „Salkoje Valkoje“ ir Juelis „Pasaulio šviesoje“. Laxnesso požiūris į teisėsaugos ir kultūros klausimus, švelniai tariant, yra jo gėda. Jisai stebėjo Bucharino teismo procesą Maskvoje ir knygoje „Rusų pasaka“ entuziastingai pritaria vienam baisiausių istorijoje mirties nuosprendžių. Manau, jog dauguma to, ką Laxnessas rašė kultūros klausimais, istorijos teismo neatlaikys. Šiuo atžvilgiu jis dažnai yra nuoširdus Kremliaus politikos šalininkas, tačiau politinė propaganda niekur neužgožia jo įgimto talento, išskyrus romanus „Atominė stotis“ (1948) ir „Gerpla“ (1952). Tačiau vėliau jis parašė visai kitokio pobūdžio romaną „Brekukoto vienkienio metraštis“ (1956), kuriame nesama jokie senųjų vertybių žeminimo, nebepuolama senoji, tikroji islandų kaimo kultūra dviejų praėjusių amžių sandūroje. Kodėl? Ar kad pasikeitė jo pažiūros? Aš taip nemanau. Rašytojas suprato, kad knygomis „Atominė stotis“ ir „Gerpla“ jis nuteikė prieš save tautos daugumą. Halldóras yra pragmatikas. Jis – vienas iš nedaugelio tų islandų rašytojų,

kurie paiso saiko vartodami vyną, ir jo energija neįmanoma nesižavėti. Taigi dabar Laxnessas žinomas visame pasaulyje. Jam jau nebereikia remtis komunistinės propagandos mašina, ir štai 1963 metais jis parašo knygą „Poetų laikas“, kurioje suveda sąskaitas su Stalinu ir jo aplinka.

Du bendravardžiai – STEFÁNAS JÓNSSONAS (1905–1966) ir STEFÁNAS JÚLÍUSSONAS (1915–2002), atstovaujantys vaikų literatūrai, pelnė garbingą vietą islandų literatūroje. Pirmasis parašė daug knygų vaikams, bet žinomiausias – apie Hjalťį. Jų yra trys, jose pasakojama apie Hjalćio vaikystę ir paauglystės metus. Hjalćio mama augina du vaikus ir berniuką priversta išleisti gyventi pas svetimus. Kova už būvį sunki, tačiau nemažai kas ir džiugina berniuką. Antrąjį ir trečiąjį knygos leidimus iliustravo Orestas Vereiskis. Stefáno Júlíussono knygelių nuolatinis herojus irgi yra berniukas – vardu Kauris.

Abu šie Stefánai kūrė ir suaugusiesiems. Stefánas Jónssonas 1962 metais parašė didelį šiuolaikinį romaną „Kelias link tilto“, o Stefánas Júlíussonas 1950 metais išleido romaną „Kelias vedė į Vakarus“. Autorius pasirašė Sveinno Auðunno Sveinssonso slapyvardžiu. Šiuo kūriniu jis išplaukė į naujus vandenius. Knygoje pasakojama apie išsilavinusį jaunuolį, vykstantį į Ameriką mokytis toliau, apie jo meiles, sėkmes ir pralaimėjimus. Neabejotina, kad autorius ją rašė patyręs aiškiai amerikiečių primityvistų – Sherwoodo Anderseno ir Hemingway'jaus – įtaką. Romano herojų kalba sklindi, tačiau kur ne kur justai per didelis literatūriškumas. Personažai tikroviški. Knygoje pasakojama apie vaikiną meilę amerikietei merginai ir jo ilgesį tėvynei. Merginos personažas įkūnija amerikietiško idealą: ji graži, protinga ir nuoširdi. Ji atkakli siekdama tikslo. Jaunasis islandų inteligentas, neturintis jokių ateities tikslų, nebent neaiškų troškimą kuo nors naudingu būti savo tautai, yra simboliškas pavyzdys šio amžiaus islando, praradusio daugumą vyresniosios kartos idealų ir tikslų. Romanas sužadino pelnytą dėmesį ir buvo įvertintas kaip geras pradedančiojo autoriaus kūrinys. Kita Stefáno Júlíussono knyga – „Kaupangur“ – išleista 1957 metais. Ir šioje istorijoje, kuri taip pat vyksta Amerikoje, pasakojama apie išsilavinusį vaikina, kuris mėgina prasiskinti kelią į literatūrą. Jis kilęs iš paprastų žmonių ir yra pasiryžęs paaukoti jiems savo jėgas. Romanas parašytas apie tuos laikus, kai amerikiečiai pradeda dalyvauti Antrajame pasauliniame kare. Pagrindiniam veikėjui sunku susigaudyti naujajame pasaulyje. Tiek Islandija, tiek Amerika visiškai skiriasi nuo jo gimtosios aplinkos, kurioje jis užaugo. Jam atrodo, kad jis atsidūręs turguje, kuriame „turėti idealus yra tikra atgyvena“. Poeto ir svajotojo Aukio priešingybė – šiuolaikinis verslininkas Laukis, gyvenantis pašiūrėje ir patenkintas savo likimu, sugebantis visada išlįsti sausas iš vandens, neturintis skrupulų nei versle, nei asmeniniuose reikaluose. Trečias pagrindinis personažas yra šauni jauna mergina, kritusi į akis abiem tokiems skirtingiems vyrų tipams. Aukiui ji yra „įvaizdis to, ko jis ilgisi – savo

šalies ir aplinkos“. Kai Erla atstumia jį, jam dingsta noras grįžti namo: „Vaidmenys pasikeitė. Dabar – Torlaukoėjimas“, – tokiais žodžiais baigiama knyga. Nors istorijos veiksmo scena yra Amerika, joje jaučiami Islandijos likimo vingiai. To laikotarpio politinė Islandijos situacija vaizdingai ir gyvai įkūnyta Aukio ir Laukio personažuose.

Romane Aukis simbolizuoja socialistines idėjas – reformomis ir gera valia mėginti pagerinti Islandijos paprastų žmonių gyvenimą.

Laukis irgi kilęs iš neturtingųjų, tačiau trokšta valdžios ir garbės. Jis moka pasinaudoti pinigų srautu, plūstančiu pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, todėl įstoja į Pagrindinę partiją – visų socialinių sluoksnių partiją. Kovą už valdžią Laukis puikiai apibūdina šiais žodžiais: „Senoji darbo partija nustojo egzistavusi, taip sakant, dabar jų, vadinamųjų darbininkų partijų, yra dvi ir abi drasko viena kitai akis. Pagrindinė partija pakaitomis palaiko tai vieną, tai kitą, kol pajungs darbininkų judėjimą, nes ji juk visų sluoksnių partija, ir iniciatyva yra jos rankose“.

Šis aprašymas primena apie Nepriklausomybės (konservatorių) partijos veiklos metodus, kai ji, prasidėjus darbininkų judėjimui, sudariusi koaliciją su komunistais, parklupdė Liaudies (socialdemokratų) partiją. Kitame Júlíussono romane – „Para“ (1959) – pasakojama apie šešiolikametį vaikinuką, įkliuvusį į nagus policijai dėl išsilaužimo. Labai tiksliai nupasakotos šio poelgio priežastys. Socialinio turinio vaizdai supinami su gražia dviejų paauglių meilės istorija. Abu jie vaizduojami supratingai ir su užuojauta. Ir patsai autorius jau nebemindžikuoja kryžkelėje, kaip pirmosiose dviejose knygoose, kuriose atrodo, kad žmonėms, turintiems idealus, nėra vietos tarp islandų. „Paroje“ vyras iš vaikų gynimo komiteto, humanizmo ir supratingumo atstovas, pakeičia Laukį iš Pašiūrės. Paskutinioji Stefáno Júlíussono knyga – „Jankio vaikas“, išėjusi 1995 metais – yra, ko gero, giliausias ir labiausiai dėmesio vertas XX amžiaus romanas. Kaip rašoma viršelyje – tai „šiuolaikinis romanas“. Personazai yra įvairių sluoksnių ir pakopų: atsiskyrėlis iš kaimelio pietinėje Islandijoje, kareiviai, arklių augintojai, močiutė, kaimo pastorius su žmona, o iš kitos pusės – mergaitė, kuri yra antros kartos amerikiečio dukra ir dar pati galbūt nešiojanti po širdimi jankio vaiką.

MOTERYS RAŠYTOJOS

Apie moteris šiuose mano užrašuose kalbėta mažai. Dabar ši klaida bus ištaisyta. Prieš keletą dešimtmečių menko išsilavinimo kaimo moteris parašė romanus, sulaukusius milžiniško populiarumo. Jos kūriniai buvo ne tik užgulti skaitytojų visose bibliotekose, bet ir išgraibstyti knygynuose. Turiu omenyje Guðrún iš Lundžio ir jos pagrindinį penkių tomų veikalą „Gyvenimas slėnyje“. Matthías Jochumssonas, mūsų XIX amžiaus žinomiausias poetas, sukūrė Islandijos himną „O Dieve mūsų šalies“. XX amžiuje atsirado moteris, kuri, be kita ko, vienu metu buvo vaikų laikraščio „Jaunystė“ redaktorė. Tai Margrét Jónsdóttir. Ji sukūrė naują himną. (Skaitykite jį šių „Krantų“ p. 2. – Red.)

Reikia paminėti ir keletą kitų moterų. Daug romanų parašė Elinborg Lárusdóttir. Tai pasakytina ir apie Jakobíną Sigurðardóttir ir Ragnheiður Jónsdóttir. Pagaliau dera paminėti ir Ástą Sigurðardóttir.

GUNNARAS DALIS IR JO DARBAI

Šių metų liepos 4-ąją mūsų darbščiausiajam rašytojui sukanka aštuoniasdešimt penkeri. Jo parašytos penkiasdešimt knygų – tai poezija, romanai, vertimai ir filosofiniai darbai. Pirmoji poezijos knyga „Būvis“ išėjo 1959 metais. Gunnaras nori būti nepriklausomas rašytojas, kovotojas, apsiginklavęs tik plunksna.

Viename savo eilėraščių jis rašo:

*Iškelk kardą, tau nėra išsigelbėjimo,
Tau jau nėra kur trauktis.
Gyvybė arba mirtis – tu meti iššūkį gyvenimui
Ir niekad nepasiduosi, nebent pasitikdamas mirtį.*

Kaip filosofas Gunnaras patyrė didelę ir ilgai trukusią indų įtaką. Visos jo filosofinio pobūdžio knygos parašytos aiškia ir gražia kalba, kad kiekvienas skaitytojas patirtų malonumą. Kaip mokslininkas Gunnaras Dalis parodė naują požiūrį į graikų filosofijos kilmę. Gunnaras mano, kad Aristotelis ir dauguma mokslininkų po jo klaidingai interpretavo Mileto filosofų pažiūras ir idėjas, nors kaip tik šieji padėjo graikų filosofijos pagrindus. Pateikdamas svarių argumentų, Gunnaras teigia, kad graikų filosofijos pradininkai patyrė Rytų šalių ir egiptiečių įtaką. Islandų „atominės“ (modernistinės) poezijos viešpatavimo ir dvasinio nuopuolio laikais Gunnaras, galima sakyti, suvaidino išties nemenką vaidmenį. Kovotojai nuolat patiria vienokį ar kitokį pasipriešinimą. Ko jau ko, o šito Gunnarui niekad netrūko. Visokiausio plauko nevykėliai mėgino įvairiais būdais jį pažeminti. Iš tokių susidūrimų Gunnaras visad išeidavo pakelta galva. Visiems tiems, kurie seka kultūrinį gyvenimą, Gunnaras Dalis yra mėgstamiausias mūsų poetas ir įtakingiausias autorius, rašantis apie meną, filosofiją ir literatūrą.

*Nemeskit akmens
į ramų tvenkinį.
Nepažadinkit bangu,
paiki vaikai.
Teneraibuliuoja vanduo, ir džiaukitės tuo,
kad dangus atsispindi jūroje.*

Tai jo, Gunnaro Dalio, žodžiai.

Hilmar JÓNSSON

Remdamasi Sveinno Skorri Höskuldssonas raštais, papildymus parengė **Elisabet JENSÓTTIR**

Iš islandų kalbos vertė

Jurgita Marija ABRAITYTĖ ir **Svetlana STEPONAVIČIENĖ**
(Eiles vertė **Jurgita Marija ABRAITYTĖ**)

Straipsnis iliustruotas Gerður Ragnarsdóttir piešiniais iš Halldóro Laxnesso knygos „Af skáldum“ („Apie poetus“; Reykjavik, 1972).